

Csány László reformkori leveleiből (1834-1845)¹

„Nem szerénytelenség, hanem öntudat az, [...] mi velem mondatja, hogy életemnek legfőbb törekvése honunk boldogítása volt, de számot vetvén magammal, erőmhöz mérve tűztem ki a pályát, melyen azt eszközölni ügykeztem, s e pálya megyém határa közé szorított tér vala [...]. [...] a helyet, melyet a végzés számomra kijelelt, szilárd akarattal törekedtem minden jutalom- és haszonkeresés nélkül betölteni”² - e szavakkal jellemezte reformkori pályafutását Csány László, a zalai liberális ellenzék reformkori pártvezére.

Csány László a Zala megyei Alsócsányban született 1790-ben, nagy múltú, ám elszegényedő középbirtokos nemesi családban. Jogakadémiát végzett, azután 1810-től kadétként, 1813-tól pedig alhadnagyként szolgált a császári királyi hadseregben. 1815-ben a cs. kir. 5. huszárezred tisztjeként részt vett a nápolyi hadjáratban, ahol megsebesült. 1818-ban kilépett a hadseregből, majd családi birtokán gazdálkodott. Zala megye politikai közéletébe már az 1823. évi rendi ellenállás során bekapcsolódott, és az évtized végére nagy tekintélyt vívott ki magának. 1832-től kezdődően Deák Ferenc liberális reformpolitikáját támogatta a zalai megyegyűléseken, és a helyi követválasztások, valamint a tisztújítások alkalmával a szabadelvű párt kortesfőnöke volt. Nevét 1838-ban ismerte meg az ország, amikor élesen kormányellenes megyegyűlési beszédei miatt megkísérelték őt is hűtlenségi perbe fogni. Az 1840-es években Csány egyre inkább Kossuthot tekintette szellemi vezérének, és cikkeket írt a Pesti Hírlapba. Egyike volt azoknak, akik elsőként figyelmeztették az országot a horvátországi nacionalizmus veszélyeire. Csány vezette a zalai liberális ellenzéket 1843-ban a nemesi adófizetés elfogadása és Deák követté választása érdekében vívott politikai küzdelmek során is. Törekvéseinek részleges kudarca miatt 1843 őszén eladta eladósodott birtokát, és Nagykanizsára költözve átmenetileg visszavonult a vármegyei politizálástól. 1845-ben azonban önkéntes adófizetést vállalt, részt vett az Országos Védegylet Zala megyei fiókjainak szervezésében, és szenvedélyesen agitált az adminisztrátori rendszer, illetve a zalai főispáni helyettes ellen. 1846-tól közvetlenül is bekapcsolódott az ellenzéki mozgalom országos párttá szervezésébe, részt vett az opozíció pesti összejövetelein, majd 1847-ben tagja lett az Ellenzéki Körnek.³

¹ Forrásközleményünk Csány László reformkori iratainak sajtó alá rendezése kapcsán, a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakmai Kollégiumának támogatásával készült.

² Pesti Hírlap 1842. november 17. (191. sz.) 764. CSÁNY László: *Válasz*. Csány, octob[er] 6. A cikk részleteit idézi: MOLNÁR András: *Csány László a zalai reformellenzék élén*. IN: Molnár András (szerk.): *Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849*. Zalai Gyűjtemény 30. Zalaegerszeg, 1990. 36. (MOLNÁR 1990).

³ Csány László reformkori pályafutásának eddigi legfontosabb összefoglalásai: NOVÁK Mihály: *Zalavármegye az 1848-49. évi szabadságharcban*. 2. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1906. 267-

Csány László 1848. március 15-ét megelőzően írt, minden bizonnyal számos levele⁴ közül mindössze 35 levél eredeti kéziratát (22 tisztázatot, 12 fogalmazványát és egy másolatát), valamint három további levél kivonatos közlését ismerjük. E 38 levél közül 35-öt 1817. június 23. és 1848. március 9. között írt, míg három, keltezetlen levél dátumát nem sikerült megállapítani. Csány reformkori levelei legnagyobb számban (11 fogalmazvány) saját kormánybiztosi iratai között, a Magyar Országos Levéltárban maradtak fenn, és a Séllyey család levéltára – mely a Zala Megyei Levéltárban található – is viszonylag sok, összesen nyolc, tőle származó levelet őriz. A keszthelyi Balatoni Múzeum gyűjteményében öt, a sümegi Városi Múzeumban pedig négy Csány levelet találunk a reformkorból. Öt további levele (köztük egy ismeretlenhez intézett fogalmazvány) rokonai, a Csány család iratai közt, a Magyar Országos Levéltárban maradt fenn. Ugyanott, a Védegyletre vonatkozó iratok között, valamint a Zala Megyei Levéltárban Csillagh Lajos alispán iratai között is található egy-egy Csány levél. (A Zalaegerszegen kiadott „Magyar Paizs” című lapban 1914-ben kivonatosan közzétett három levél⁵ eredeti kézírata mindaddig nem került elő.)

Csány e 38 levelet 14 ismert és négy, általunk ismeretlen személyhez írta; a legtöbbet, szám szerint nyolcat zalai barátjához, a Söjtörről származó Séllyey Elekhez, aki 1828-tól 1831-ig Zala megye másodalispánja, azután pedig a kőszegi Kerületi Tábla ülnöke volt.⁶ Csány ifjúkori barátjához, a Mihályfán élő özvegyasszonyhoz, Spissich Katalinhoz írt levelei közül négy maradt fenn, míg három-három levelet ismerünk saját bátyja, Csány István özvegyéhez,⁷ valamint idősebb Bogyay Józsefhez, aki Keszthelyen lakott, és 1840-től 1847-ig alszolgabíró, 1847-től 1849-ig pedig főszolgabíró volt a szántói járásban.⁸ (A három, csupán kivonatosan közzétett levelet Csány szentgróti barátjához, a liberális Batthyány Károly grófhoz intézte.⁹) Két-két levelét Kossuth Lajoshoz,

289. EISSEN Gyula: *Csányi László pályája*. Arad, 1917. 6-23. BARTA István: *Kossuth és Csányi*, Századok 1952. 3-4. sz. 593-605. MOLNÁR (1990): 5-60.

⁴ Csány reformkori levelezésének gazdagságára, levelezőpartnereire, illetve az általa írt levelek nagy számára a kormánybiztosi iratai mellett fennmaradt, 1848. előtt hozzá intézett levelekből is következtethetünk. Vö. Magyar Országos Levéltár H 103. Csány László kormánybiztos iratai, 19. doboz. 1848 előtti, vegyes iratok (MOL H 103. 19. d.)

⁵ BORBÉLY György: Csány Lászlónak újabb 12 levele, Magyar Paizs 1914. július 9. (28. sz.) 2. (BORBÉLY 1914).

⁶ Séllyey Elekről, illetve Csány Lászlóhoz fűződő kapcsolatáról bővebben: MOLNÁR András: *Zala megye politikai viszonyai a reformkor hajnalán – Séllyey Elek főszolgabíró feljegyzései*, Levéltári Szemle 2001. 4. sz. 29-40.

⁷ Született Forintos Mária (1790-1854).

⁸ Bogyay Józsefről: MOLNÁR András: *Zala megye archontológiája 1138-2000*, Zalai Gyűjtemény 50. (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2000. 387. (MOLNÁR 2000).

⁹ BORBÉLY (1914): 2. Batthyány Károly grófról bővebben: BÉRES Katalin: *A Batthyányak és Zala vármegye kapcsolata a reformkorban és 1848-1849-ben*. IN: Molnár András (szerk.): *Pártvezér, miniszterelnök, vértanú. Tudományos emlékülés a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére*, Budapest – Zalaegerszeg, 2008. 93-110.

továbbá zalai barátjához és politikai harcostársához, Szabó János táblabíróhoz (Széchenyi István zalai uradalmának egykori ügyvédjéhez, a Pesti Hírlap egyik zalai tudósítójához),¹⁰ valamint a Mihályfán élő ellenzéki táblabíróhoz, Nagy Pálhoz írta, aki 1834-től 1837-ig alszolgabíró volt a szántói járásban.¹¹ Az alábbi címzetteknek írt levelek közül egy-egy maradt fenn: a kehidai birtokszomszéd és jó barát, Deák Ferenc, Zala megye másodalispánja, Csillagh Lajos, Somogy megye főszolgabírója, Thassy Károly, az egykori katonatárs, Ottinger Ferenc huszárezredes, Csány gyámfia, Schmidegg Kálmán gróf nagybátyja, Pethő János, valamint a konzervatív szepesi országgyűlési követ, majd helytartótanácsi tanácsos, Zsedényi Eduárd (Ede).

A pusztán kivonatos közlésből ismert három reformkori Csány levél mellett korábban mindössze hét levél jelent meg nyomtatásban. A Bogyay Józsefhez írt három levelet (1843. március 24., 1843. március 27., 1846. július 13.) Novák Mihály és Borbély György is közzétette 1906-ban, illetve 1907-ben,¹² míg a Nagy Pálhoz intézett két levél (1845. március 24., 1848. január 6.) csak Borbély Csány- emlékkönyvében jelent meg.¹³ A két, Kossuth Lajoshoz a Védegylet szervezése ügyében írt levelet magunk tettük közzé 1987-ben egy kevésbé ismert zalai honismereti folyóiratban.¹⁴ E két levél egyes részleteit Barta István is idézte a Századokban 1952-ben megjelent, átdolgozott kandidátusi disszertációjában,¹⁵ míg magunk az ugyanezekből közölt idézeteken túl még további négy levél hosszabb-rövidebb idézeteit is felhasználtuk a Csány László reformkori pályafutásáról 1990-ben kiadott életrajzi összefoglalónkban.¹⁶

Csány László 1848. március 15. előtti leveleinek többsége kifejezetten magánéleti természetű, családi viszonyokat vagy a gazdálkodással és adósságokkal kapcsolatos magánügyeket tárgyal. A 28 kiadatlan levél közül mindössze öt foglalkozik részben vagy egészben a reformkor zalai vagy országos politikai közéletével. Forrásközleményünkben terjedelmi korlátok miatt most csupán ezeket, valamint a két, Kossuthnak szóló - ám korábban gyakorlatilag hozzáférhetetlen helyen publikált - levelet tesszük közzé.

Csány leveleit modernizált helyesírással adjuk közre. A központosításban, a szavak egybe- és különírásában, a nagy- és kisbetűk, a hosszú és rövid magán-, illetve mássalhangzók használatában, továbbá a tulajdonnevek írásában a mai

¹⁰ Szabó Jánosról bővebben: MOLNÁR András: *Zalalövő története 1790-1849*. IN: Molnár András (szerk.): *Zalalövő története az ókortól napjainkig*, Zalalövő, 1998. 259-261.

¹¹ Nagy Pálról: MOLNÁR (2000): 454.

¹² Novák Mihály 276-278. 284-285. Borbély György (szerk.): *Csány- emlékkönyv*. 2. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1907. 47-50. (BORBÉLY 1907).

¹³ BORBÉLY (1907): 53-55.

¹⁴ Molnár András: *A „Védegylet” Zalában. Adalékok Csány László életrajzához*. Nótárius. A zalai honismereti mozgalom folyóirata. 1987. 1. sz. 8-9. 11.

¹⁵ BARTA: 598-599. 601-602.

¹⁶ MOLNÁR (1990): 21. (Séllyey Elekhez, 1834. március 3.), 29. (Séllyey Elekhez, 1840. januárjában), 37. (ismeretlenhez, 1845. január 27.), 39. (Deák Ferenchez, 1843. január 8.), 49. (Kossuth Lajoshoz, 1844. december 8.), 53. (Kossuth Lajoshoz, 1845. március 10.).

helyesírást követjük. Az aposztrófokat elhagytuk, a „cz” helyett „c”-t írtunk, az egyértelmű rövidítéseket pedig külön jelzés nélkül feloldottuk. Ugyancsak minden megjegyzés nélkül kijavítottuk a nyilvánvaló elírásokat, betűcseréket és betűkihagyásokat, az értelemszerű kiegészítéseket pedig szögletes zárójellel jeleztük. Az idegen eredetű, illetve régies szavakhoz, a földrajzi és személynevekhez, történelmi utalásokhoz értelmező, magyarázó jegyzeteket fűztünk.

1.

Gelse, 1834. március 3.

Csány László levele Séllyey Elekhez

Gelse¹⁷ 3/3. 1834.

Különösen tisztelt kedves Barátom!¹⁸

Midőn egészségem helyreállása megengedte Hozzád az írást, akkor kész leveletem a Kőszegre menő alkalmatosság hon feledé, ittléteddel reményltem láthatni, de akkor is lebetegedvén, gyűlésre nem mehettem, és így elszalasztottalak. Most késő estve, örülve Simon zsidó kőszegi útjának, szívesen tellesítem hajlandóságomat, mely szerint Véled szakadatlanul közös ülésben kívánnék lenni.

Közelgetvén 11-ben¹⁹ a követválasztási nap, tele keblem, tele fejem; eddig nem lévén kihez csatlakozni, a H[er]telendyanusok²⁰ elénekelték már a győzedelmet, és én búsulva hallottam cselszövéseiket, fájt, hogy ellenek nem szegülhettem, de most reménylven, hogy Kerkapoly²¹ felszólításunkra eddigi vonakodásáruul lemondván, eltökéli magát a színpadra lépésre, ezer a dolgom a közelgető ütközet elrendelésére. Hogyan esik ki csatánk, nem tudom, de érzem, hogy soha nagyobb kötelességében becsületes, megéjjet szerető embernek nem álla oppositiot²² képezni, mint most; ha szóval elbeszélhetem, mit tesznek az ellenfélén lévő hősök, fájjalva fogod csudálni, hogy nagyobb erő nem fejlődik ki lealázásokra. Most azonban bizonyos, hogy nem egy-két ember fogja Kerkapolyt akarni; nagy a hihetőség, hogy a kapornaki járást kevés kivétellel a Balaton mellékével kézfogásra bírhatjuk. A pápista²³ urak közül báró Puteány, Inkey János,

¹⁷ A Zala megyei Gelsén élt Csány sógora, Püspöky János (1773-1842), nyugalmazott cs. kir. huszárőrnagy.

¹⁸ Séllyey Elek (1788-1850), 1828-tól 1831-ig Zala vármegye másodalispánja, azután 1849-ig a kőszegi székhelyű Dunántúli Kerületi Tábla ülnöke.

¹⁹ Zala vármegye országgyűlési követválasztására 1834. március 11-én került sor, miután Deák Ferenc követtársa, Zalabéri Horváth János (a megye első alispánja) lemondott a követi posztról.

²⁰ Hertelendy Károly (1784-1861), országgyűlési követjelölt - 1831-től 1834-ig Zala megye másodalispánja - hívei.

²¹ Kerkapoly István (1789-1848), 1828-tól 1834-ig a tapolcai járás főszolgabírója, közben 1830-ban országgyűlési követ.

²² Ellenzéket.

²³ Római katolikus vallású.

Inkey Imre, Skublics József, Rajky Zsiga, Döry Imre, Oszterhueber Gyuri, Csány István, Püspöky, Csány László, Horváth Vilmos, Rajky Lázár, Nedeczky Lajos²⁴ kívül többen fogják magokat hozzánk csatolni. Hej, be nagyon örülnék, mondhatom, örülnék, ha köztünk és velünk lenne szeretett Lexink!²⁵ Nem lehetne-e egy pár napra lerándulni Kőszegrül? Hétfőn, 10-én conferentia leszen eddigi szokás ellen, hihető azért, hogy a távolabb lakó papoknak ideje lehessen a megjelenésre, és azért, hogy a vasárnapi lelki tanítást az eretnekek ellen friss emlékezetébe tartván, a buzgólkodó nemesség kedden az ultramontanizmus²⁶ elveit később erővel segíthessék alapítani.

Ha kedvem tartotta volna, könnyű lett volna nékem elmenni,²⁷ de Isten mentsen ily lépéstül, mellyel magamnak kárt, a hazának hasznot nem tehetek; kell itt is lenni, ki mellékes cél nélkül feszül a romlott félszegűség ellen. Most és jövő tiszti választásba²⁸ egész lélekkel kívánok befolyjni, de ezután visszavonulok kálhám mellé, azzal a változhatatlan szándékkal, hogy Egerszezen²⁹ csak kéntelen jelenedek meg.

Jöjj, ha jöhetsz, kedves Lexim, támogasd igaz, de nem elégtől pártolt ügyünket. Csólkollak százszor, s óhajtvá várlak; ha nem jössz, a lehetetlenséget vádolom, tudván, hogy szívesen vívnál tisztelő barátaid részén, kik között leg-hívebbnek hidd Lacidat.

Saját kezű eredeti tisztázat. ZML Séllyey cs. lt. 6. cs. Részleteit idézi: Molnár András 1990. 21. p.

2.

Berki, 1843. január 8.

Csány László levele Deák Ferenchez

Berki³⁰ 8/1. 1843.

Kedves Barátom!³¹

²⁴ Puteány József báró (1811-1869); Inkey János (1781-1842), cs. kir. kamarás, a palini uradalom birtokosa; Inkey Imre (1784-1848), cs. kir. kamarás; Skublics József (1784-1850), táblabíró, nyugalmazott cs. kir. kapitány; Rajky Zsigmond táblabíró, 1834-től 1837-ig főszolgabíró; Döry Imre (1803-1880), táblabíró; Oszterhueber György (1790-1868), táblabíró, uradalmi jószágigazgató; Csány István (1785-1839), táblabíró, Csány László bátyja; Püspöky János (1773-1842), nyugalmazott cs. kir. huszárnagy; Zalabéri Horváth Vilmos (1802-1866), táblabíró, 1831-től 1833-ig alszolgabíró; Rajky Lázár táblabíró, felsőrajki birtokos; Nedeczky Lajos (1800-1841), táblabíró, 1828-tól 1834-ig főszolgabíró.

²⁵ Séllyey Elek becézett megszólítása.

²⁶ Pápapártiság - itt átvitt értelemben a jó ügy.

²⁷ Országgyűlési követnek.

²⁸ Zala vármegye soron következő tisztújítását 1834. szeptember 22-én tartották.

²⁹ Zalaegerszezen, Zala vármegye székhelyén.

³⁰ Csány gyakran megfordult a Somogy megyei Berkiben, néhai barátja, Schmidegg József gróf családjánál (Schmidegg Kálmán gróf a gyámfia volt).

³¹ Deák Ferenc (1803-1876), Zala vármegye volt országgyűlési követe 1841 novemberétől 1843 márciusáig Pesten tevékenykedett az országos büntetőjogi választmány tagjaként.

Minthogy részint javulni nem akaró egészségtelenségem miatt, részint egyéb körülményeim következtetésében Pestre tavasz előtt nem mehetek, és így szóval Önnel nem értekezhetek, mielőtt mások által megyei dolgainkról is oly hibásan értesítettvén, mint a kehidai jobbágyok elégedetlenségéről,³² nyugalma ok nélkül felzaklattasson, kötelességemnek tartom Önnel Kehidának és megyénknek állását tudatni.

A kehidai jobbágyoknak nyugtalansága valami gazember agyában készült mese, miről Zarka úr,³³ ha magának időt vön tudakolózni, bizonyosan meggyőződött volna; szívökben mit éreznek ők, annak tudása Istené, de nyugtalanságot, elégedetlenséget Antal³⁴ halála óta nem nyilvánítottak, annak bebizonyítására fel merem hívni egész Zala völgyünket, és ez reményilem, megnyugtathatja Önt. A gazdaság lehet, hogy most úgy nem megy, mint ment Antalnak életében,³⁵ de Barátom, erre a szerencsétlenség első órájában már el voltunk készülve, azonban Huszár³⁶ eddig azt sem folytatja rosszul; mit nem tud a szomszéd, ha tudni akar. Én pedig valamint látni semmit, úgy tudni mindent akartam, s így elmondhatom, hogy a birka és más marha³⁷ rosszabb állapotban nincsen, mint volt szokottan előbbi években. A Kolerát³⁸ egy jó, nyugalmas és éltes gazdaasszony váltá fel, s ez nagy házi boldogság; takarmány van elég, a vetéssel is elég serény volt Huszár másokhoz képest. Az inas eljövetelemkor még ott volt, de megizentem nékie, hogy Önnel nincsen reá szüksége, és elmehet, erre pesti beszélgetésünk következtetésében feljogosítva érzem magamat; szerette volna a hitván ember fizetésért ingyen, dologtalanul eltölteni ezen évet is.

Karácson ünnepeket Szentlászlón³⁹ töltém; Klárinak⁴⁰ egészsége tűrhető, Józsié⁴¹ jó, ámbár ez hétfőn kolbással, káposztával és többféle jó kláris⁴² étkekkel úgy elrontotta gyomrát, hogy éjfél tájban a fél folyosóját teleokádta, de ezen kiürülés inkább hasznára vált, mint kárára.

³² Deák azt a hírt kapta 1841 novemberében, hogy kehidai jobbágyai zúgolódnak az uradalom kasznárja, Huszár János ellen. Vö. Deák Ferenc levele Oszterhueber Józsefhez, Pest, 1842. november 10-16. Közli: DEÁK Ferenc: *Válogatott politikai íráások és beszédek I.* 1825-1849. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta MOLNÁR András, Budapest, 2001. 337.

³³ Zarka János (1805-1856), Vas megye korábbi alispánja, 1839/1840-ben országgyűlési követe, majd királyi ítélőmester.

³⁴ Deák Antal (1789-1842), Deák Ferenc bátyja, 1828-tól 1831-ig Zala megye első alispánja, 1825-től 1827-ig, majd 1830-ban és 1832/1833-ban országgyűlési követ, aki 1842. június 20-án halt meg Kehidán.

³⁵ Deák Antal és Ferenc közösen gazdálkodtak, ám Antal életében Ferenc csak bátyja hosszabb távollétei idején irányította az uradalmat.

³⁶ Huszár János kehidai kasznár.

³⁷ Értsd: jószág, állat.

³⁸ Deák Ferenc így „becézte” korábbi, kiállhatatlan kehidai házvezetőnőjét.

³⁹ A Zala megyei Pusztaszentlászlón, Deák Ferenc sógoránál, Oszterhueber Józsefnél.

⁴⁰ Deák Klára (1793-1859), Deák Ferenc nővére, Oszterhueber József felesége.

⁴¹ Oszterhueber József (1792-1869), táblabíró, volt uradalmi jószágigazgató.

⁴² Értsd: a felesége, Deák Klára által készített.

Minél bellebb megyünk a télbe, annál közelébb áll hozzánk a tavasz, s ezzel az országgyűlés, és mi nyomorult magyarok ahelyett, hogy hátralevő időnket erőnk központosítására szentelve minden áldozattal törekednénk a lesben álló halált legyőzni, eszközül engedjük magunkat használni azok által, kik nemzetiségünket gonosz indulattal a tátongó sír borzalmainak mindinkább elébe tolják. Legelső teendőnk lenne ama amalgamára,⁴³ mely talán még jövődönket megszülné, a közterhekbeni aránylagos osztozás; és hogyan állunk ma honunkban a háziadó⁴⁴ elvállalásával? Ha Zala eddigi elveinek dacára most a cselekvés órájában visszalépne, úgy alig hiszem, hogy Dunán túl Baranyának társa találkozna; de Zalánk ily gyáva nem lehet, Zalánk ily gyáva nem leend, mert jóllehet megyénk kis tengerén is érezhetőek már az ellenkező szelek, de erősen hiszem, hogy nem tűnend el szemünk elől azon régi csillagunk, melynek fényénél mi eddig az aránytűt mindig a kellő pólus felé tudtuk használni, és ezen esetben Tolnán, Komáromon kívül Somogyra, Vasra és Sopronra is lehet számolni. Jövő hó 13-án⁴⁵ gyűlésünk leend, akkor már az utasításokat⁴⁶ dolgozó választmánynak meg kell munkálata idejét határoznia, különben ha májusban felnyitattik az országgyűlés, kifogyunk az időből, mert nézetem szerint a követválasztási gyűlést meg kell előzni egy más gyűlésnek, mely egyedül az utasításokat alkotandja. Új körülmények új taktikát javallnak; okaim erre következők:

1-ször: Önnek utasításunkat tudnia kell követválasztás előtt.

2-or: Jóllehet az utasításokat alkotó gyűlésre meghívandó nemességnek is tudtára adatik a háziadó kérdésének tárgyalatása, mert megcsalni őt nem akarjuk, de erre mégis bizonyosan sokkal kisebb számmal jelenend meg, mint a választásra, és így a számolás jobban hatalmunkban álland.

3-or: Választás nélkül kevesebb ingerültséggel tanácskozhatunk, és hihetőbb az értelmességnek jótékony befolyása az értetlenségre, mely fizetési tekintetben annál könnyebben izgatható, minél erősebbnek érzi magát számra nézve. Most a kockáztatást minden becsületes áron el akarom kerülni.

Azon reményben, hogy martius 1-ő napjaiban Ön hazatér, úgy szeretném Kerkapoly⁴⁷ által intézni a dolgot, hogy a választmány akkor kezdje meg munkálódását, mert az utasítások készítésénél Ön *conditio sine qua non*⁴⁸. Ha pedig azon időre meg nem jöhetne, kérem, igen kérem, írja meg jöhetésének idejét, hogy ahhoz képest cselekedhessünk. Szeretném tudni előre azt is, miket tart Ön olyan életkérdéseknek, melyek nélkül megyénket eddigi elveinkhez híven képviselni nem lehet; én ugyan hiszem azokat tudni, de én csak ja szam ja,⁴⁹ Ön pedig Ön; én csalódhatok, hibázhatok és éppen talán ott engednék, hol

⁴³ Egybeolvadás, másképpen érdekegyesítés.

⁴⁴ A nemesi vármegye működési költségeinek fedezetéül szolgáló helyi adó.

⁴⁵ Zala vármegye soron következő közgyűlése 1843. február 13-án kezdődött.

⁴⁶ A vármegye országgyűlési követutatisait, melyek vezérfonalul szolgáltak a követek számára.

⁴⁷ Kerkapoly István ekkor Zala vármegye első alispánja volt.

⁴⁸ Elengedhetetlen feltétel.

⁴⁹ Én magam.

engedni nem szabad, s ezen hibát magamnak megbocsátani nem tudnám, mert ez igazán több lenne a véteknél.

Az előrebecsátottakból azonban hibásan következtetné Ön megyénknek veszedelmes állását; igaz, hogy én aggódom, de ez szükséges, mert a dolgot fontosságánál fogva könnyen venni nem lehet, sőt örömmel mondhatom, hogy Csillaghon⁵⁰ és néhány esküdteken kívül majd az egész tisztikar és a statusbul⁵¹ Novákon⁵² kívül minden értelmes ember az adó mellett nyilatkozik. Csillaghot megfordítani még van reménységem, Novákkal pedig sokat nem törődöm. Eddig még a dolgot általánosan mozgatni nem tartám tanácsosnak, a gyűlés napjaiba kifejlik az egész, igen szeretném, ha arra Öntől feleletet kapnék; meggyőződhet afelől, hogy én annak hasznát csak úgy és annyira veszem, ahogy és amennyire kell.

Kolosváry Miklós⁵³ ostoba értekezését nagy tárgyacról szétküldözgeti; ez többet árthat, mint gondolnók. Igen óhajtanám, hogy a Pesti Hírlap, sőt a Világ⁵⁴ is szólalnék fel a hibás nézetek ellen, mi annál könnyebb, minél kézzelfoghatóbbak abban az ellentmondások; Önnek befolyása ezt érdekelheti. Kívánatos az is, hogy a jövő hónapban ama két újság, különösen a Pesti Hírlap recapitulálja⁵⁵ a háziadóróli mondottait, mert a legtöbb ember elfeledi a részletekben adottakat, és az utánolvasással nem bíbelődik; ezt szükségesnek, felette szükségesnek tartom.

Iszonyú hatást tön rám Széchenyinek academia körüli malitiosus⁵⁶ beszéde.⁵⁷ Ez az ember folytonos schackozásában most a hazának schackot mondott, és bizon-bizon mondom, ha jóslatom megbolondulására nézve későn tellesül, megbántott hiúsága roppant eszkeze leend honunk elszüllesztésére. Kár, igen kár volt nékie barát és ellenség részéről annyira tömjéneznit; min magunk teremténk veszedelmes nagyságát. Azt mondják, a honra ő eddig sok s nagy hasznokat árasztott; buta eszemmel, megvallom, ezt soha elhinni nem tudtam; de ha ez igaz lenne is, most vétkes izgatása után részünkről becsülést többé nem érdemel. Szobámban helyét legalább szinte úgy, mint szívemben, örökre elvesztette.

Bezerédj Pistának⁵⁸ izenem, hogy a tolnai Védegyelet⁵⁹ bennünk utánzókat nyere, pedig ala grono,⁶⁰ mert közgyűlésünk napjaig hihetőleg aláírásaink szá-

⁵⁰ Csillagh Lajos (1789-1860), Zala vármegye másodalispánja.

⁵¹ A rendek, azaz az előkelőbb, tekintélyesebb nemesek közül.

⁵² Novák Gáspár táblabíró, korábban (1810-től 1815-ig) főszolgabíró.

⁵³ Kolosváry Miklós (1779-1844), táblabíró, Győr vármegye volt országgyűlési követe.

⁵⁴ A „Világ” 1841 augusztusától az újkonzervatívok lapja volt.

⁵⁵ Foglalja össze röviden, ismételje meg tömören.

⁵⁶ Rosszmájú, csípősen gúnyos.

⁵⁷ Széchenyi István gróf (1791-1860) az akadémia 1842. november 27-i ülésén tartott beszédeben rendkívül éles hangon bírálta a magyar liberális ellenzék nemzetiségi politikáját.

⁵⁸ Bezerédj István (1796-1856), Tolna vármegye ellenzéki követe.

⁵⁹ Tolna megyében 1842 nyarán alakult meg az első hazai Védegyelet.

⁶⁰ Csoportosan, testületileg.

ma ezerre felnyölend. A selyemtenyésztésben⁶¹ is lelkesíteni fog bennünket példájok, ámbár e tekintetben mi a tolnai uraknál eddig is előbb állánk. Én különösen szederfatenyésztésre a kapornaki járás számára tért fogok ajánlani, és így nem maradt nyom nélkül a szederfa ültetéséről vélem tartott rövid beszélgetése.

Isten áldja Önt és óvja meg olyan rossztul, minőben a lefolyt évben részesíté.⁶² Isten legyen honunkkal és abban mindnyájunkkal, ki[k] azt szeretjük. Válaszát várva várom, tisztelő hű barátja

Csány

Saját kezű eredeti fogalmazvány. MOL H 103. 19. d. Részletét idézi: Molnár András 1990. 39. p.

3.

*Monoszló, 1843. június 23.
Csány László levele Szabó Jánoshoz*

Monoszló⁶³ 23/6. 1843.

Kedves Jancsim!⁶⁴

Vezérhez írsz – én Jancsim, vezér nem vagyok, vajha lettem volna esztendő előtt olyan, kinek szava határozott vala, úgy talán most másképp állanánk. Én vezető annyibul szeretnék lenni, mert akkor lennének vezetettek. Én innen⁶⁵ még Néked sok örömet nem írhatok. Lehet, hogy sikerülend valami hasznost eszközteni, de ne várd, hogy rögtön történjen. Nem szeretem, hogy most kell küldeni hozzátok,⁶⁶ de mégis megtettem a rendelést; azonban mikor jelenendnek meg,⁶⁷ azt nem tudom. Az evangelicusokat nem lehet meggyőzni, de a reformatus részből is a nagyobb szám ellenünk van – hol sub rosa,⁶⁸ másoknak ne mondd, mert kedvet vesztenek, és félelmet gerjeszt. Ergo⁶⁹ nem szabad tovább terjeszteni aggodalmamat, mely lehet, hogy a jövő héten vagy enyhülni, vagy megszűnni fog.

⁶¹ Selyemhernyó tenyésztésben.

⁶² Utalás Deák Ferenc bátyja, Antal halálára.

⁶³ Csány a levél írásakor a Balaton-felvidéken, a monoszlói protestáns nemesek között korteskedett a nemesi adófizetés elvállalása mellett.

⁶⁴ Szabó János ügyvéd, táblabíró, 1841-ig Széchenyi István gróf pölöskei uradalmának ügyésze.

⁶⁵ A korteskedés helyszínéről.

⁶⁶ Szabó János 1843 nyarán több levelében is azt kérte Csánytól, hogy küldjön Balaton-felvidéki protestáns, adózó nemeseket a lövői járásba, az ottani nemesség meggyőzésére. Vö. MOL H 103. 19. d.

⁶⁷ A Balaton-felvidékiek a lövői járásban.

⁶⁸ Titokban, bizalmasan.

⁶⁹ Tehát.

Isten veled kedves Jancsim, hirdessétek az igazság igéjét és erősítsd meg híveinket a jóban. Én testileg beteg vagyok, fáradok, fáradok igen sokat; Vargha Lajosunk⁷⁰ igen jó segéde ügyünknek. Vagyok örökre kedves Jancsim hű barátod
Csány

Saját kezű eredeti fogalmazvány. MOL H 103. 19. d.

4.

*Nagykanizsa, 1844. december 8.
Csány László levele Kossuth Lajoshoz*

Tekintetes Igazgató⁷¹ Úr, tisztelt Barátom!

Jóra törekvő derék ifjúságunk kívánatának engedve, kiléptem újra a síkra,⁷² és ezentúl amíg erőm, egészségem engedi, jóllehet csend és nyugalom az elem, mi után kifáradtan vágyok, a közdolgokban azon biztos reménnyel ismét részt veendek, hogy leveletem átadó jeles barátom, Csuzy Pál⁷³ vezérlete alatt álló ifiú nemzedék Zalánk szellemét többé elbukni nem engedendi. Ennek kell köszönni, hogy az általam előre látott s jósolt zavarok után egünkön derű mutatkozik. Intézkedésünket ez érdemben Csuzynktól Ön bizonyosan örömmel fogja hallani, mert az nemcsak megyénk jövődjére alapítására szolgál biztosítékkal, de magában foglalván az associationak⁷⁴ eszméjét, egykor az egészre nézve dús eredményű lehet.

E hónap 6-án a Kanizsai vidékbeli Védegyelet alakult.⁷⁵ Ebben az elnökséget elvállaltam, mert gondoltam, hogy a nehéz kezdetnél némi hasznost eszkezelhetek. Eddig tettünk, mit rövid idő alatt tenni lehetett, de az ezer megannyi kétkedések eloszlatására az enyémnél sokkal tágosb tudó, és a dolgoknak bővebb ismerete kívántatnék. Jegyzőkönyvünket Önnek, de csak Önnek megküldjük,⁷⁶ áttekintés végett; vajon így jó van-e a kezdet? Kérem Önt, az abban

⁷⁰ Vargha Lajos táblabíró, balatonfüredi birtokos.

⁷¹ Az 1844. október 6-án Pozsonyban megalakult Országos Védegyeletnek Kossuth Lajos lett az igazgatója.

⁷² Miután Deák Ferenc 1843 szeptemberében - Csányék minden erőfeszítése ellenére - visszautasította a követté választást, a barátjában csalódott Csány átmenetileg visszavonult Zala megye közéletétől.

⁷³ Ifjabb Csuzy Pál (1819-1850), táblabíró, a zalai liberális ellenzék egyik radikális hangadója, 1847/1848-ban országgyűlési követ, 1848/1849-ben honvédőrnagy.

⁷⁴ Egyesülés.

⁷⁵ Az 1844. december 6-án megalakított kanizsai Védegyeletről bővebben: MOLNÁR András: *Védegyelet Nagykanizsán. Adalékok az Országos Védegyesület kanizsai osztályának történetéhez 1844-1846.* IN: *Zalai Múzeum* 7. (Szerk.: KUNICS Zsuzsa) Zalaegerszeg, 1997. 123-127.

⁷⁶ E jegyzőkönyv – és a kanizsai Védegyelet többi jelentése – sajnos nem maradt fenn az Országos Védegyelet iratai között.

foglalt kétségek csomóját oldja fel, különben lehet, hogy azt mi majd elvágjuk, de ügyetlenségünk valószínűleg nem fog célhoz vezetni.

Itt a kalmárok,⁷⁷ kik Bécsben hitellel bírnak, s azt kezdetben nálunk fel-találhatni nem hiszik, ellenünk dolgoznak, mert a bukástól félnek. Mások vegyes kereskedést szándékoznak űzni honi és külföldi árukkal; ennél a család, csalódás kikerülhetetlen; de másrésről a kevés számú honi árucikkkel kereskedőkre szorítkoznak, az egyedáruság⁷⁸ káros tekintetéből szinte rossz következtetést szülne. Ismét mások kétkednek a honi cikkeknek kellő mennyiségbeni kaphatásán, és határozatlanok, Bécs vagy Pest felé induljanak-e?

Szerettem volna megtudni szükségünk mennyiségét, de ez lehetetlen, mert aláíróink száma napról napra szaporodni fog. (Most körülbelül harmadfél-száz⁷⁹ vagyunk, de ezt tökéletesen nem tudom, mert egy órától a másikig számunk egy-kettővel növekszik.)

Januarius hóban tartandó közgyűlésünknek jelentése a központi igazgatósággal körülményeinket jobban meg fogja ismertetni. Most még csak tapogatónk; azt sem tudjuk, mi alakban állunk a központi választmány és az igazgató társaság erányában, minő címetet kelljen használni a vidékbeli biztosságoknak a fentebbi testületekhez jelentésekben? Hír szerint az „országos” szó ellen a kormány fellépend.

Az alapszabályok kivonatában a vascikkek közt a gazdasági eszkezek is kivételképpen említetnek; eszerint az egész vasárú bolt kivétel, mert alig létez abban, amit gazdasági eszkezeknek ne lehetne nevezni.

A vidékbeli biztosságok ne összpontosuljanak-e egy megyei központi biztosságban? Ezzel igaz, kevesülne a pesti központi igazgatóságnak tömérdek munkája, de mégis Isten mentsen ettől, mert előre látom, hogy ilyen vidékbeli biztosságok egy megyeiben központosulva, csakhamar autonómia színét fognának magukra öltetni, és az ezekkel küzdelem döntendné el a nagy vállalatot. Ferkónkkal⁸⁰ úgy gondoltuk, legjobb lenne, ha a vidékbeli elnökök állandnak egymással érintkezésben; erre a megyei gyűléseknéli megjelenés jó alkalmul szolgálna.

Az Istenre kérem Önt, eszkezelje roppant lelki erejével, bölcsességével s nagy hatásával, hogy a megkezdett óriási következményű terv el ne bukjon; én gondolni is irtózik azon szörnyű eredményre, mely e szerencsétlen esetben honunkra bekövetkezne.

Bocsánat hosszadalmas írásomért, pedig ha Önt terhes foglalkozási között nem kímélném, és Csuzynk nem sietne, többet is, és többről is írnék.

⁷⁷ A kanizsai zsidó kereskedők.

⁷⁸ Monopólium, kizárólagosság.

⁷⁹ Körülbelül kétszázötvenen.

⁸⁰ Deák Ferencsel, aki a Védegylet szentgróti szervezetének elnöke volt.

Becsés választát minél előbb kérem.⁸¹ Januarius 6-án Berkiben⁸² leszek, azért szíveskedjen levelét Öreglak s Kaposvár felé utasítani. Azért szeretném azt minél hamarabb megkapni, hogy távollétemben is tudhassak a kanizsai körülményekre hatni; ezen hely fontos, példája nagy hatású, azért kétszeres figyelmet érdemel.

Nagyra becsült szívessebbe ajánlva maradok
a Tekintetes Úrnak, tisztelő barátomnak

alázatos szolgája
Csány László

Saját kezű eredeti tisztázat. MOL R 104. A Végegyletre vonatkozó iratok. II. K. 20. sz. Közli: Molnár András 1987/1. 8-9. p. Részleteit idézi: Barta István 598-599. p., Molnár András 1990. 49. p.

5.

Berki, 1845. január 27.

Csány László levele Thassy Károlyhoz⁸³

Berki 27/1. 1845.

Különösen tisztelt kedves Uramöcsém!

Andrásovics Mária, néhai Velancsics kasznár özvegye, jelenleg Berkiben kulcsárné,⁸⁴ mai napon iszonyatos siránkozás és jajveszélkedés között éngemet azon könyörgéssel lepett meg, hogy kérnék Öntől, kedves Uramöcsémtől vejenek, Ridl Gáspár foglár őrmesternek⁸⁵ részére kegyelmet. Mit vétett azon ember, nem tudom, de azt tudom, hogy ok nélkül őt Uramöcsém neheztelése nem sújtja. Azonban, mint régi tisztviselő, mint gyakorlat embere bölcsen tudja Ön, hogy ilyen egyének változtatását többnyire rossz csere követi. Ha valahol, úgy ezen testületnél igazoltatik ama közmondás: „jobb az ismerős két hibával, mint az ismeretlen eggyel.” Különben is ezen osztályt kellőleg alakítani mindaddig nem sikerülend, amíg a községek elrendeztetvén, más alapra nem fogjuk rendőrségünket állítani. Engedjen meg tehát kedves Uramöcsém ez egy alkalommal a vétkesnek, ha nem magáért, de szerencsétlen családjáért, mely fejének kenyerére vesztese esetében bizonyosan ínségre jutand. Talán e váratlan kérésnek kö-

⁸¹ Kossuth Lajos Csány Lászlóhoz intézett, Pesten, 1844. december 24-én kelt válaszlevelét közli: MOLNÁR András: *Kossuth Lajos és Zala megye kapcsolata, 1836-1848*. Pannon Tükör 2002. 2. sz. 31-33.

⁸² A Somogy megyei Berkiben, néhai barátja, Schmidegg József gróf családjánál.

⁸³ A levél tartalmából következtethetünk arra, hogy a címzett valószínűleg Thassy Károly (1796-?), Somogy vármegye szigetvári járásának (zalai származású) főszolgabírója lehetett.

⁸⁴ Berkiben a Schmidegg uradalom alkalmazottja.

⁸⁵ Ridl Gáspár nyilván Somogy vármegye kaposvári börtönének foglár őrmestere volt.

vetkeztében nyert kegyelem őt a jobbulásnak útjára vezetendi. Igen-igen lekötelezve érezném magamat, ha kedves Uramöcsémnél a nyomorú bűnösnek büntőtli feloldozást lehetnék szerencsés kieszközölni.

Czindery⁸⁶ nagyságának cukorgyára⁸⁷ érdemében Csorbánk⁸⁸ az izenetet elmondá. Bizon-bizon mondom, ti conservatívok vagy tespedők, vagy az Isten tudja, mik vagytok (mert mi földi lények csak azt tudjuk, mik nem vagytok). Különös osztályát képezitek az embereknek. Szeretitek, ha gyártmányaitokra, természetényeitekre vevők akadnak, de ha azok nyilvános egyesülés útján szerzetnek meg számotokra, amíg egyrésről szívetekben örvendetek, hogy intézkedésünk által költségetek, fáradságotok illendő kamattal jutalmaztatik, másrésről ahelyett, hogy a Védegylet által a statuspolgári⁸⁹ anyagi érdekeket egymásba olvasztva a hon felvirágoztatására törekednétek, jezsuitáskodtok, s ellenünk kikelve lármát indítatok, s társaságunkba, egyedül előttetek tudva lehető okokból, a világért sem állanátok, mintha a gyárok Védegylet nélkül, a Védegylet gyárok nélkül fennállhatna hazánk körülményiben. Én Czindery urat becsülöm, szeretem, őtet hasznos polgárának tartom honunknak, és megvallom, nyereségnek tartanám őtet, nyereségnek tartanám canonicusát,⁹⁰ a latere⁹¹ Önt, kedves Uramöcsémet sorainkba számíthatni, de kész lennék arra izgatni, hogy semmi gyártmányaitokat, természetényeitekét meg ne vegyék, ha hazafiúi kötelességet nem sértenék ilyes cselekedettel. Bosszant, hogy Czindery és Thassy⁹² is örömmel élvezik a Védegyletből reájok háromló hasznot, de mégis visszalökik a barátságos kezét, mely nékiek aláírás végett nyújtja az ívet. A cukrot illetőleg fájdalom, erre szorulva vagyunk, mert mint hallom, a dombói gyár megszűnt, az ikervári⁹³ nem készíthet eddig eleget.

Régen vitáztunk kedves Öcsém, most egy kissé kig[a]rázdálkodtam magamat, de mégis ezt csak, mint kezdetet kérem tekintetni, folytatása adandó alkalommal következik.

Ridre nézve kérésemet sokszorozva ismételem, vajha szerencsés lehetnék ezen szerencsétlen, a sorstól mostohán ellátott családnak nyugalmat szerezni. Magamat igen becsült barátságába ajánlom, és vagyok édes kedves Öcsém tisztelő barátja

Csány László

Saját kezű eredeti fogalmazvány. MOL H 103. 19. d. Részletét idézi: Molnár András 1990. 37. p.

⁸⁶ Czindery László (1792-1860), Somogy vármegye korábbi alispánja és országgyűlési követe, 1845-től megyéje főispánja.

⁸⁷ Czinderynek az akkor még Somogy megyéhez tartozó Szigetváron volt cukorgyára. Vö. Czindery László levele Csány Lászlóhoz, Pécs, 1843. január 23. MOL H 103. 19. d.

⁸⁸ Csorba Sándor (1817-?), Somogy megyei levéltári tisztviselő.

⁸⁹ Állampolgári.

⁹⁰ Kanonokját, átvitt értelemben tanácsadóját.

⁹¹ A'la lettre – betű szerint.

⁹² Thassy Károly, a levél feltételezett címzettje.

⁹³ Batthyány Lajos gróf Vas megyei cukorgyára.

Kanizsa 10/3. 1845.

Tekintetes úr, igen tisztelt Barátom!

Engedje meg Ön, hogy hivatalos jelentésünkön kívül még magánylevelemmel is tömérdek foglalatosságai közt néhány percekkel elrabolhassak.

Gróf Batthyány Imre⁹⁴ öexcellentiájának kezére adott aláírási íve a Gyáralapító Részvényes Társaságnak hozzám került. Tettem, amit tehettem, teendő talán többet is, ha Védegyletünk ellenében a részvényes főurak rosszakaratról nem gyanúsítanak. Alaposan-e vagy alaptalanul, nem tudom, de a hír megtette hatását, mert gyűjtésnek várt sikerét elrontá. Elkésett beküldésemnek oka egy véletlen eset, mi intézkedéseink körül oly sokszor ellenségesen szerepel; felette nagyon sajnálnám, ha a választmányhozi két tagoknak választására nézve azáltal legcsekélyebb zavar is okoztaték. Az aláírottak neveit feljeleltem, és az ívet azért küldöm Önnek kezéhez, hogy azon esetben, ha még az aláírottakat más alkalommal a választásra használni lehetne, én becses értesítése után a dolgot kellőleg rendezhessem.

A kormánynak lépéseit Védegyletünk erányában komoly idők előjelének tartom. Egy változékony, megállapított rendszert soha nem követő kormánytul a gyanúsítások hevében jót várni nem lehet; azonban mint mondani szokták, a rossznak is van jó oldala. Én megvallom, ha parányiságot tanácsadásra méltatnák, minden bizonnal inkább erőszakot, mint közömbösséget tanácsolnék a kormánynak, mert ez utolsó esetben féltő, hogy szalmatűzünk előbb elalszik, mintsem hogy melege valamit hasznunkra megérlelt volna. Ellenben az ingerlést úgy tekintem, mint a tűznek folytonos élesztését, és ez tartósságot biztosít. Nézetem helyességét nem vitatom; az ilyen kisvárosi politikusok gyakran tévednek.

A kormány eljárásából a főispánok és helyettesek kinevezése érdemében azt tartom, hogy mi egy új időszaknak küszöbén állunk. Az eddigi kinevezésekből következtetni lehet, sőt következtetni kell, hogy az mindenütt olyan főispánokat és helyetteseket állítand fel, kik képesek a megyékben a kormány érdekében mindenáron túlnyomó erejű pártot alakítani. Eszerint mi is, kik a közterhek viselésének elvállalásával talán gróf Széchenyi István várakozását is túlhaladó, nagyobbszerű példát mutattunk,⁹⁵ számot tarthatunk arra, hogy bizonyos életkérdéseknél az „adó” szónak hatalmas ereje a tömegeknél ellenünk fog

⁹⁴ Batthyány Imre gróf (1781-1874), a hétszemélyes tábla bírása, főlovászmester, Zala vármegye főispánja.

⁹⁵ Zala vármegye 1845. március 2-ai közgyűlésén 228 zalai nemes vállalt önkéntes adófizetést. Vö. MOLNÁR András: „A zalai ágyúzás”. *Zala megye önkéntes adózói (1845-1848)*. Századok 1996. 5. sz. 1211-1240.

használatni, de ha Isten segít és kapcsunk meg nem szakad, a pokol hatalmával is képesek vagyunk jelen állásunknál fogva dacolni. Főispánunkat igen sajnáljuk;⁹⁶ én nem hiszem, hogy főispánt valaha szívesebb tisztelet kísért el székéről, mint gróf Batthyány Imrét. Helyetteséről eddig mit sem tudunk; ha valami zavarót tolnak nyakunkra, azzal igyekezzünk a gazdag díjt megérdemeltetni.

Azt mondják, hogy a kormánynak ebbéli eljárása gróf Dessewffy Aurél⁹⁷ tervén alapszik. Ez nem igaz; emlékezik-e Ön múlt időkből a bécsi levelezőre? Az egy programot olvasott azon időben, és abból némelyeket kijegyzett. Azon programjában ezen terv⁹⁸ bennfoglaltatik, de van abban még más is, aminek bekövetkezése nem lehetetlen. Lehet, hogy gróf Dessewffy azt látta és helyeselte, de nem az ő agyának szüleménye.

A szegény horvát-magyar rokonink közül a varasdiaknak⁹⁹ segélyre lenne szükségök, de mi viszonyaikba közvetlen nem avatkozhatunk, mert tartós sikert részökre nem biztosíthatunk, s így őket és magunkat is az egész világ előtt compromittálnók.¹⁰⁰ Talán a jövő országgyűlése helyreállítandja a keblökben feldúlt nyugalmat. Most az illír¹⁰¹ párt separatióra¹⁰² dolgozik, s egy a bánhoz intézett elnöki levélből úgy látszik, hogy a kormánynál is pártolásra számolhatnak. Én mindezeket egy messzebb elágazó célzatnak tulajdonítom; különben hogyan pártolhatna olyan lépéseket a kormány? Hiszen nékie tudnia kell, hogy mindaz, amit mi kapcsolt erővel elérni óhajtunk, nem egyedül a mi javunkat, de főleg a f[elséges] uralkodóház boldogságát is célozta.

Áldja meg az Isten Önt egészséggel, erre most a honnak legnagyobb szüksége van; betegség vagy visszalépés Önnek részéről halálosan sújtaná a gyenge kezdetet. Én Önnek intéséhez képest ébresztek, élesztek kit-kit a kitűrésre; vajha a szép, a nagy terv sikerülne! Bizon-bizon mondom, nem tudom, vajon a magyar hon-e, avagy fejedelmünk utódi tartozzanak egykor Ön emlékének nagyobb hállával. Bocsánat a terjedékeny iratért, tegnapelőtt jöttem Egerszegről. Ferkó¹⁰³ egészséges. Én egy takarékpénztárt alakítok,¹⁰⁴ most ő annak szabályai átvizsgálásával vesződik. Tartsa meg Ön becsült barátságában tisztelő barátját

Csány

⁹⁶ A kormány 1845 tavaszán félreállította a zalai liberális ellenzékkel rokonszenvező főispánt, Batthyány Imre grófot, és Festetics Leó grófot nevezték ki Zala megye főispáni helyettesévé.

⁹⁷ Dessewffy Aurél gróf (1808-1842), a konzervatív párt országgyűlési vezéralakja, az új-konzervatív politikai irányzat megalapítója.

⁹⁸ Valószínűleg a Metternich államkancellár által 1841 decemberében készítettett – Dessewffy Aurél 1839. januári memorandumát is felhasználó –, úgynevezett Jarcke-memorandumra utalt Csány levele.

⁹⁹ A horvátországi Varasd megyében élő magyar(párti) nemeseknek.

¹⁰⁰ Lejáratnánk, gyanúba kevernénk.

¹⁰¹ Szélsőséges horvát nacionalista.

¹⁰² Elválásra, elszakadásra.

¹⁰³ Deák Ferenc.

¹⁰⁴ Csány és Deák ekkor a kanizsai takarékpénztár alakítását készítették elő, majd tagjai lettek az 1845. augusztus 2-án megalakított „*Kanizsai takarékpénztári társaság*” igazgatóválasztmányának is.

Saját kezű eredeti fogalmazvány. MOL H 103. 19. d. Kihagyásokkal közli: Molnár András 1987/1. 11. p. Részleteit idézi: Barta István 601-602. p., Molnár András 1990. 53. p.

7.

*Berki, 1845. október 4.
Csány László levele Séllyey Elekhez*

Berki 4. october 1845.

Édes Kedves Elekem!

A legszívesebb köszönet részemről is, gróf Schmideggné¹⁰⁵ részéről is barátságos tudósításodért. Igazad van, a grófnő a szerződést megtartottnak és a kamatokat fizetetteknek gondolta; igen-igen kellemetlenül leptem őt meg értesítéssel. Gondolhatod, mennyivel lett volna kedvetlenebb a hatás az executionak¹⁰⁶ bejelentése által. Oka a tévedésnek elmaradott számadásokban rejlik. Írtam Hegedűs és Zsoldos uraknak,¹⁰⁷ kérve őket a végrehajtásnak halasztásáért, minthogy a grófnőnek reménysége van gróf Batthyányval¹⁰⁸ a dolgot barátságos úton elvégezhetni, megajánlván nékie a legközelebbi újévnapra a tőkének és a kamatoknak lefizetését. Most nem teheti le, mert más fizetéseivel is bajban van, mivel utolsó szeptemberre várt pénzei, s ezek között saját ötezer pengőforintjai is kimaradtak, azonban talán még e napokban megérkeznek; ezekből ugyan gróf Batthyáynak nem fizethet, de újesztendő napra bizonyosan kötelességének eleget teend, mert akkor már a gyapjúra is okszerűen lehet szerződnie. Szíveskedjél kedves Elekem egy pár sort írni Hegedűs úrnak;¹⁰⁹ közbenvetésed érvényesebb leend, mint egy ilyen quasi¹¹⁰ ismeretlen emberé, minő Hegedűs úrnak, különösen pedig Zsoldos erányában én vagyok.

Novemberi gyűlésünkön¹¹¹ óhajtalak látni; éppen alkalmas időben leend az, onét egyenesen felmehetsz Kőszegre. Nem tudom, megérkeztek-e vagy megérkezendnek-e a pesti, honti levelek?¹¹² Már mutatkozik az új rendszer¹¹³

¹⁰⁵ Gróf Schmidegg József özvegye, született Pethő Mária (1790-1847).

¹⁰⁶ A bírósági ítélet végrehajtásának.

¹⁰⁷ Hegedűs Antal és Zsoldos Ferenc, kőszegi ügyvédek (előbbi egyúttal a kőszegi Kerületi Tábla ülnöke).

¹⁰⁸ A szentgróti uradalom birtokosa, Batthyány Károly gróf.

¹⁰⁹ Séllyey Elek Söjtörön, 1845. október 7-én kelt válaszlevelében arról tájékoztatta Csányt, hogy írt a kőszegi ügyvédeknek, és véleménye szerint a végrehajtást elhalasztják. Vö. MOL H 103. 19. d.

¹¹⁰ Szinte, mindegy.

¹¹¹ Zala vármegye közgyűlése 1845. november 10-én kezdődött.

¹¹² Hont vármegye 1845. augusztus 11-ei és Pest vármegye 1845. augusztus 27-ei körlevelei, melyekben figyelmeztették a törvényhatóságokat a Hont megyében Luka Sándor adminisztrátor által elkövetett törvénytértésekre.

¹¹³ Az adminisztrátori rendszer.

tendentiája. Mit mondasz a vezérkedő Dessewffynek¹¹⁴ abbeli elvéhez, hogy alkotmányunk garantiáját leginkább a kormány becsületességébe kell helyezni? Ezek az emberek már célnál gondolnak állani, legalább úgy tetszik a hírnak hangjából, melyet pengetnek; olyan állás, melynek biztossága egyéni becsületességtől függ, megszűnt lenni alkotmányos – vederemo.¹¹⁵ Némi vigaszt nyújthat annak tudata, hogy a történet¹¹⁶ nálunk állandós rendszert fel nem mutathat, így valószínű, hogy e mostani gonosz rendszer sem bírand állandósággal.

Isten veled kedves Elekem, csókolom hűgaimnak öregét, fiatalát, csókollak Téged is sokszor

hű barátod
Csány

Saját kezű eredeti tisztázat. ZML Sellyey cs. lt. 6. cs.

¹¹⁴ Dessewffy Emil gróf, (1814-1866), konzervatív politikus, a „*Budapesti Híradó*” című konzervatív lap vezére.

¹¹⁵ Majd meglátjuk.

¹¹⁶ Értsd: a történelem.

